

Fimmtudaginn 7. mars 1996.

Nr. 119/1994.

Íslandsbanki hf.

(Jón G. Briem hrl.)

gegn

Fjölmiðlun sf.

(Sigurður G. Guðjónsson hrl.)

og gagnsök

Skaðabótamál. Hlutfé.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Haraldur Henrysson, Garðar Gíslason, Guðrún Erlendsdóttir, Hrafn Bragason og Pétur Kr. Hafstein.

Aðaláfrýjandi skaut málinu til Hæstaréttar með stefnu 14. mars 1994. Hann krefst aðallega sýknu af kröfum gagnáfrýjanda, en til vara verulegrar lækkunar þeirra. Þá krefst hann þess að mega hafa uppi til skuldajafnaðar kröfu, að fjárhæð 110.000.000 krónur, nái kröfur gagnáfrýjanda að einhverju leyti fram að ganga. Loks krefst aðaláfrýjandi málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti.

Málinu var gagnáfrýjað með stefnu 25. mars 1994. Af hálfu gagnáfrýjanda er þess aðallega krafist, að aðaláfrýjandi verði dæmdur til að greiða honum 23.000.000 krónur með dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá 9. janúar 1990 til greiðsludags. Þá krefst hann málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti. Til vara krefst gagnáfrýjandi staðfestingar hins áfrýjaða dóms og málskostnaðar í Hæstarétti.

Nokkur ný gögn hafa verið lögð fyrir Hæstarétt.

Málavöxtum er lýst í héraðsdómi. Eins og þar kemur fram, var 9. janúar 1990 gerður hluthafasamningur milli þeirra, sem skráðu sig samkvæmt viðfestum hlutafjárlofordalista sama dag fyrir hlutfé, að fjárhæð 250.000.000 krónur, í Íslenska sjónvarpsfélaginu hf. Aðilar þessa samnings voru Eignarhaldsfélag Verslunarbanka Íslands hf., Guðjón Oddsson og Jóhann J. Ólafsson fyrir hönd V. Sigurðssonar & Snæbjörnssonar hf., Haraldur Haraldsson fyrir hönd Korta hf. og Jón Ólafsson. Samningsaðilar skuldbundu sig meðal annars til að kaupa framangreint hlutfé og greiða fyrir það eigi síðar en 15. jan-

úar 1990. Í samningnum var vísað til þess, að aðilar hefðu kynnt sér ákvarðanir og samninga um málefni Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. frá 31. desember 1989. Samkvæmt samningi Verslunarbanka Íslands hf. við fyrri hluthafa í félaginu þann dag um hlutafjárukningu tók bankinn að sér að „kaupa eða útvega kaupendur að hlutabréfum, að fjárhæð kr. 250.000.000“. Af gögnum málsins er ljóst, að framangreindur samningur málsaðila 9. janúar 1990 var um þátttöku í aukningu hlutafjár, en ekki sölu hlutabréfa. Um hlutafjárukninguna hlaut að fara eftir ákvæðum III. kafla laga nr. 32/1978 um hlutafélög, en í 13. gr. segir, að greiðsla hlutar megi ekki nema minna en nafnverði hans að frá dreginni sannanlegri sölupóknun allt að 10%. Verður ekki fallist á, að aðaláfrýjandi, sem komið hefur í stað Eignarhaldsfélags Verslunarbanka Íslands hf., hafi verið seljandi þessa hlutafjár í skilningi laga nr. 39/1922 um lausafjárkaup. Af hálfu gagnáfrýjanda er því ekki haldið fram, að háttsemi fyrirsvarsmanna Eignarhaldsfélagsins hafi verið saknæm gagnvart honum.

Með bréfi Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. til Íslandsbanka hf. 26. febrúar 1990 var þess krafist, að greiðsla, að fjárhæð 150.000.000 krónur, vegna hlutafjárloforða eldri hluthafa yrði afhent félaginu og því mótmælt, að bankinn gæti sett því skilyrði um ráðstöfun fjárins. Með samkomulagi Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. og Eignarhaldsfélags Verslunarbanka Íslands hf. 22. mars 1990 var þetta bréf afturkallað og jafnframt lýst yfir, að „stjórn ÍSF f. h. félagsins og persónulega sem hluthafar, . . . munu ekki standa að kröfugerð á hendur ÍSF, EVÍ eða Íslandsbanka h. f. vegna atriða, er varða hlutafjárkaup í ÍSF, og ráðstöfun þess hlutafjár, allt vegna atriða, sem aðilum er eða má vera kunnugt um til þessa dags“. Fyrir hönd Sjónvarpsfélagsins rituðu undir þetta samkomulag sömu aðilar og Eignarhaldsfélagið samdi við 9. janúar 1990 og stóðu 13. sama mánaðar fyrir stofnun sameignarfélagsins Fjölmíðlunar, gagnáfrýjanda hér fyrir dómi, sem skyldi hafa þann tilgang „að kaupa hlutafé“ í Íslenska sjónvarpsfélaginu hf. Þeir mynduðu svo meiri hluta í stjórn þess félags á hluthafafundi 20. janúar 1990. Með bréfi Jóhanns J. Ólafssonar „f. h. nýrra hluthafa“ til Eignarhaldsfélagsins fjórum dögum áður en framangreint samkomulag var gert, þ. e. 18. mars 1990, hafði því verið lýst, að „staða félagsins í upphafi árs 1990 er mun lakari en gert var ráð fyrir, þegar undirritaðir tóku þátt í hlutafjár-

aukningu í félaginu . . . Virðist staða félagsins verða 150–200 mkr lakari en byggt var á við frágang hlutafjárukningarinnar“.

Pegar það, sem að framan greinir, og aðdragandi samningsgerðar málsaðila í janúar 1990 er virt í heild, verður ekki talið, að gagnáfrýjandi hafi sýnt fram á, að aðaláfrýjandi eigi að bera bótaábyrgð að lögum gagnvart honum. Ber þegar af þeirri ástæðu að sýkna aðaláfrýjanda af öllum kröfum hans.

Eftir þessum úrslitum er rétt, að gagnáfrýjandi greiði aðaláfrýjanda málskostnað í héraði og fyrir Hæstarétti, eins og í dómsorði greinir.

D ó m s o r ð:

Aðaláfrýjandi, Íslandsbanki hf., er sýkn af öllum kröfum gagnáfrýjanda, Fjölmiðlunar sf.

Gagnáfrýjandi greiði aðaláfrýjanda 500.000 krónur í málskostnað í héraði og fyrir Hæstarétti.

Dómur Héraðsdóms Reykjavíkur 18. febrúar 1994.

1.0.

Mál þetta, sem tekið var til dóms laugardaginn 29. janúar sl., hefur Fjölmiðlun sf., kt. 490491-1129, Suðurlandsbraut 4 A, 108 Reykjavík, höfðað fyrir Héraðsdómi Reykjavíkur með stefnu, birtri 9. desember 1992, á hendur Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf., kt. 690269-0829, Bankastræti 5, Reykjavík. Í þinghaldi í málinu 11. janúar 1993 lýsti lögmaður stefnda yfir því, að Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hefði verið sameinað Íslandsbanka hf. frá og með 21. desember 1992, og því væri Íslandsbanki hf., kt. 421289-5069, Kringlunni 7, Reykjavík, varnaraðili málsins.

Dómkröfur stefnanda er þær, að stefnda verði gert að greiða honum 23.000.000 kr. ásamt dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 með síðari breytingum frá 9. janúar 1990 til greiðsludags. Stefnandi krefst þess jafnframt, að dæmt verði, að dráttarvextir skuli leggjast við höfuðstól á tólf mánaða fresti, í fyrsta sinn 9. janúar 1991, en síðan árlega þann dag. Þá krefst stefnandi málskostnaðar samkvæmt gjaldskrá Lögmannafélags Íslands auk lögmalets virðisaukaskatts.

Dómkröfur stefnda eru þær aðallega, að hann verði sýknaður af öllum kröfum stefnanda, en til vara krefst stefndi þess, að krafa stefnanda verði lækkuð verulega.

Verði aðalkrafa stefnda ekki tekin til greina og hann dæmdur að hluta

eða öllu leyti til greiðslu kröfu stefnanda, gerir stefndi þá kröfu, að dæmdri fjárhæð verði allri skuldajafnað við samsvarandi hluta af kröfu stefnda á hendur stefnanda og félagsmönnum þess félags, að fjárhæð 110.000.000 kr., auk dráttarvaxta frá 25. maí 1993 til greiðsludags.

Í öllum tilvikum krefst stefndi málskostnaðar úr hendi stefnanda samkvæmt reikningi eða mati dómsins auk lögmæltis virðisaukaskatts.

Við þingfestingu máls þessa á reglulegu dómþingi 15. desember 1992 var af hálfu stefnda krafist, að stefnandi setti tryggingu fyrir greiðslu málskostnaðar, með vísan til b-liðar 1. mgr. 133. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála vegna ætlaðrar ógjaldfærni stefnanda. Af hálfu stefnanda var kröfunni mótmælt. Með úrskurði Héraðsdóms Reykjavíkur 14. janúar 1993 var þessari kröfu stefnda hafnað. Með kæru, dags. 23. janúar 1993, var málinu skotið til Hæstaréttar, og með dómi Hæstaréttar, sem kveðinn var upp 9. febrúar 1993 í málinu nr. 59/1993, Íslandsbanki hf. gegn Fjölmiðlun sf., var hinn kærði úrskurður staðfestur.

Sáttaumleitanir fyrir dómi hafa ekki borið árangur.

2.0. Málavextir.

Íslenska útvarpsfélagið - Kapalsjónvarp hf. var stofnað árið 1985 og hóf starfsemi sína árið 1986. Kostnaður við stofnun fyrirtækisins var verulegur, og fóru því hluthafar félagsins fljótlega að leita eftir nýjum hluthöfum. Hófst sú leit fyrir alvöru árið 1987, en það ár hófu forráðamenn félagsins viðræður við fyrirtækið Euroventures B.V. í Hollandi. Vegna verðbréfa-hruns í kauphöllum heimsins varð þó ekki úr samningum milli þessara aðila. Viðræður um hlutafjárukningu héldu áfram árið 1989, m. a. við bandarísku sjónvarpsstöðina NBC, er bauðst til að kaupa 10% hlutafjár í félaginu fyrir þrjár milljónir Bandaríkjadala. NBC hafnaði kaupunum endanlega í nóvember 1989 án sérstakra skýringa.

Á síðustu vikum ársins 1989 leituðu eigendur Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. fyrir sér um aukningu hlutafjár hér á landi. Leiddi það til þess, að 31. desember 1989 gerðu þáverandi aðaleigendur Íslenska sjónvarpsfélagsins, þeir Jón Óttar Ragnarsson, Hans Kristján Árnason og Ólafur Hlöðver Jónsson, samkomulag við Verslunarbankann í þá veru, að hlutafé Íslenska sjónvarpsfélagsins yrði þegar í stað aukið um 400.000.000 kr. með útgáfu nýrra hlutabréfa, svo að heildarhlutafé félagsins yrði eftir breytinguna 405.555.500 kr. Samkvæmt samkomulagi þessu skyldu aðaleigendurnir þrír kaupa ný hlutabréf, að nafnverði 150.000.000 kr., en Verslunarbanki Íslands skyldi kaupa eða útvega kaupendur að hlutabréfum, að fjárhæð 250.000.000 kr. Auk þess var samið um, að Verslunarbanka Íslands eða nýjum hluthöfum skyldi heimilt að auka hlutafé Íslenska sjónvarpsfélagsins til viðbót-

ar áðurgreindum 400.000.000 kr. um allt að 100.000.000 kr. og ráðstafa því.

Í kjölfar þess, að Verslunarbankinn hætti bankastarfsemi, var nafni félagsins og tilgangi breytt. Hið nýja nafn félagsins varð Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. Telur Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf., að með því hafi starfsemi félagsins ekki lengur fallið undir ákvæði laga um viðskiptabanka. Við samruna bankastarfsemi Íslandsbanka hf., Iðnaðarbankans hf., Alþýðubankans hf. og Verslunarbanka Íslands hf. í árslok 1989 var samþykkt, að hlutafé þetta í Íslenska sjónvarpsfélaginu og aðrar skuldbindingar vegna þeirra samninga skyldu haldast í Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf., en ekki renna til Íslandsbanka hf., sbr. bréf Verslunarbankans til Íslandsbanka hf., dags. 31. desember 1989.

Í upphafi ársins hófu forráðamenn Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. viðræður við nokkra aðila um kaup á áðurgreindum hlutabréfum í Íslenska sjónvarpsfélaginu. Leiddu þær viðræður til þess, að gerður var samningur við fjóra aðila, Kort hf., V. Sigurðsson og Snæbjörnsson hf., Guðjón Oddsson og Jón Ólafsson, um kaup þeirra á hlutabréfum, að nafnverði 150.000.000 kr., sbr. hluthafasamning, dags. 9. janúar 1990. Jafnframt kemur fram, að Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hafi skrifað sig fyrir hlutafé, að nafnverði 100.000.000 kr. Kemur fram á hlutafjárloforðalista, að aðilum var heimilt að leita eftir fjárframlögum fleiri aðila og selja þeim hluta af hlutafjárloforði sínu. Leiddi það til stofnunar Fjölmiðlunar sf., sem gekk inn í kaup fyrrgreindra fjögurra aðila.

Það eru þessi hlutafjárkaup, sem deilt er um í máli þessu. Greinir aðila á um, hvert raunverulegt verðgildi bréfanna hafi verið á söludegi og hvernig eignarhaldi á bréfunum hafi verið háttað, þ. e., hvort Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hafi verið eigandi bréfanna eða hvort félagið hafi einungis séð um að útvega kaupendur að áðurgreindu hlutafé.

2.1. Lýsing stefnanda.

Stefnandi lýsir þessum viðskiptum þannig, að Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hafi gert samning við áðurgreinda aðila um kaup þeirra á hlutabréfum, að nafnverði 150.000.000 kr. Á grundvelli heimildar í samningi aðila hafi þessi fjórir aðilar svo leitað eftir því við nokkra kaupsýslumenn í Reykjavík, að þeir tækju þátt í stofnun félags til kaupa á hlutabréfum Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. í Íslenska sjónvarpsfélaginu. Hafi þetta leitt til þess, að laugardaginn 13. janúar 1990 hafi verið stofnað sameignarfélagið Fjölmiðlun sf., sem skyldi hafa þann tilgang „... að kaupa hlutafé í Íslenska sjónvarpsfélaginu – Kapalsjónvarpi hf., Reykjavík, svo og

að koma fram fyrir hönd félagsmanna við ákvarðanatöku í því félagi“, sbr. stofnfundargerð Fjölmiðlunar sf. og félagssamning Fjölmiðlunar sf., bæði dags. 13. janúar 1990.

Á stofnfundi þessum hafi verið rætt um fjárhagsstöðu Íslenska sjónvarpsfélagsins hf., rekstur þess og framtíðarhorfur út frá þeim forsendum, sem forsvarsmenn Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. hafi kynnt fyrir framangreindum fjórmönningum með framlagningu áætlunar fyrir árið 1990 fyrir Íslenska sjónvarpsfélagið og Íslenska myndverið hf., unninnar af lána-sviði Verslunarbanka Íslands hf., dags. 20. desember 1989.

Að fengnum þessum upplýsingum á stofnfundi Fjölmiðlunar sf. hafi ell-fu aðilar ákveðið að leggja fram 150.000.000 kr. til hlutafjárkaupa í Íslenska sjónvarpsfélaginu hf., sbr. 3. gr. stofnsamnings félagsins. Framlög sín til Fjölmiðlunar sf. hafi sumir félagsmanna greitt beint til Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. í reiðufé, sbr. kvittanir, út gefnar af Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf., en aðrir með ýmiss konar skuldaviðurkenningum, sem forsvarsmenn Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. hafi metið gildar. Þessar greiðslur hafi verið inntar af hendi án nokkurs sérstaks fyrirvara um endurskoðun á kaupverði hlutafjárins, enda hafi félagsmenn treyst því, að gögn, er stafað hafi frá Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf. og vörð-uðu einn helsta viðskiptavin og skuldara hans, væru rétt, ekki síst vegna þess, að einn og sami endurskoðandi eða endurskoðunarfyrirtæki hafi starf-að bæði að endurskoðun fyrir Íslenska sjónvarpsfélagið hf. og Verslunar-banka Íslands hf.

Í framhaldi af hlutafjárkaupum Fjölmiðlunar sf. hafi verið efnt til hlut-hafafundar í Íslenska sjónvarpsfélaginu hf. 20. janúar 1990. Páverandi stjórnarformaður Íslenska sjónvarpsfélagsins hf., Jónas A. Aðalsteinsson hæstaréttarlögmaður, hafi sett fund þennan og sagt meðal annars, að nýir hluthafar hefðu fjárfest í góðu fyrirtæki. Síðar á sama fundi hafi Jónas A. Aðalsteinsson hrl. gert grein fyrir tillögu fráfarandi stjórnar Íslenska sjón-varpsfélagsins hf. um enn eina hækkun hlutafjár Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. um 100.000.000 kr. með áskrift nýrra hluta til að bæta greiðslustöðu þess. Í máli Jónasar hafi komið fram mikil ánægja með störf Endurskoðunar hf. í þágu Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. Þá hafi Jónas jafnframt talið sig vita, að Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hefði kynnt hinum nýju hluthöfum öll gögn um stöðu og rekstur Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. og síðan sagt, að framkvæmdastjóri Íslenska sjónvarpsfélagsins hf., Jón Sigurðsson, hefði gefið sér skýrslu um fjárhagsstöðu félagsins. Af henni mætti ráða, að fjár-þörf Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. væri brýn, á bilinu 5–600 milljónir króna, til þess að eiginfjárstaða Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. og dótturfé-

lags þess, Íslenska myndversins hf., gæti talist viðunandi. Máli sínu til stuðnings hafi Jónas kynnt fundarmönnum bréf Endurskoðunar hf., dags. 17. janúar 1990, þar sem gefin hafi verið umsögn um hlutafjárþörf og sýnd staða Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. miðað við (a) 400 m. kr., (b) 500 m. kr. og (c) 600 m. kr. hlutafé í Íslenska sjónvarpsfélaginu hf.

Í framhaldi af ræðu Jónasar A. Aðalsteinssonar hrl. hafi tekið til máls þáverandi framkvæmdastjóri Íslenska sjónvarpsfélagsins hf., Jón Sigurðsson. Hafi hann sýnt áætlaðan efnahagsreikning Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. 31. desember 1989, þar sem eiginfjárstaða Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. eftir 400.000.000 kr. hlutafjárauðningu 31. desember hafi verið neikvæð um 126.500.000 kr. Nokkrir aðrir fundarmenn hafi tekið til máls um tillögu þessa á fundinum, og hafi því meðal annars verið hreyft af hálfu Jóns Óttars Ragnarssonar, að í raun væri 100 milljóna króna hlutafjárauðning, til viðbótar þegar ákveðinni og framkvæmdri hlutafjárauðningu, að fjárhæð 500 milljónir króna, of lítil. Nær væri að fara í allt að 800 milljónir króna, enda hefði það sjónarmið komið upp í bráðabirgðastjórn Íslenska sjónvarpsfélagsins hf.

Þessi málatalilbúnaður stjórnar Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. hafi komið eigendum Fjölmíðlunar sf. í opna skjöldu, enda hafi þær ekki samrýmt upplýsingum, sem gefnar höfðu verið við hlutafjárkaupin nokkrum dögum áður, og því hafi fulltrúar stefnanda mælt gegn tillögu fráfarandi stjórnar um hlutafjárauðningu.

Fulltrúar stefnanda og annarra nýrra hluthafa í stjórn Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. hafi hins vegar ekki lengi haldið um stjórnvölinn, er þeim hafi orðið ljóst, að fjárhagsstaða Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. væri til muna verri en Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hafði gefið upp við sölu.

Viðbrögð félagsmanna í Fjölmíðlun sf. við hinum nýju upplýsingum um fjárhagsstöðu Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. hafi verið þau, að sumir hafi þegar viljað hefja aðgerðir gegn Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf. Meiri hluti félagsmanna, þar á meðal stjórn félagsins, þeir Jóhann J. Ólafsson, Haraldur Haraldsson og Jón Ólafsson, hafi hins vegar lagt til, að reynt yrði að ná fram leiðréttingu á söluverði hlutafjárins með samkomulagi við Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf., þó að þeir kynntu jafnframt einarða afstöðu, sbr. meðal annars bréf Jóhanns J. Ólafssonar til Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf., dags. 18. mars 1990. Þegar ekkert hafi gengið í þá veru, hafi þrír félagsmanna í Fjölmíðlun sf. leitað til einkalögfræðinga sinna og óskað eftir því, að þeir hæfu þegar í stað aðgerðir til heimtu skaðabóta eða afsláttar af söluverði hlutafjár þess, er Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hafði selt. Mun þetta hafa leitt til einhverra bréfaskrifta, meðal

annars af hálfu Viðars Más Matthíassonar hrl. fyrir hönd Skúla Jóhannessonar og Verslunarinnar Sautján hf. til Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf., og viðræðna við lögmann Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf., Jónas Aðalsteinsson hrl.

Þrátt fyrir þessi hliðarspor hafi viðkomandi aðilar jafnframt tekið þátt í aðgerðum stefnanda á hendur Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf. til að ná fram leiðréttingu á söluverði hlutafjárins, sbr. meðal annars bréf Fjölmiðlunar sf. til Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf., dags. 18. desember 1990. Aðgerðir þessar hafi einkum verið fólgnar í fundahöldum með forvígismönnum Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf., meðal annars stórfundi 12. janúar 1991. Eftir þann fund hafi forsvarsmönnum stefnanda þótt einsýnt, að enginn vilji væri til þess af hálfu stjórnenda Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. að bæta stefnanda með einum eða öðrum hætti þá verðryrnun hins selda hlutafjár, sem augljóslega hafi verið fylgifiskur verri efnahags- og rekstrarstöðu Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. en Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hafði kynnt með framlagningu gagna um félagið. Því hafi verið samþykkt á félagsfundi í Fjölmiðlun sf. 24. janúar 1991 að efna til sérstaks matsmáls, svo að beina mætti rökstuddri afsláttar- og/eða skaðabótakröfu að seljanda hlutabréfanna, sbr. bréf stefnanda til Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf., dags. 15. mars 1991.

Með matsbeiðni til yfirborgardómarans í Reykjavík, dags. 21. mars 1991, hafi verið óskað eftir dómkvaðningu matsmanna. Eftir þó nokkurt málþóf af hálfu lögmanns matspola, Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf., hafi Auður Þorbergsdóttir borgardómari fallist á kröfu um dómkvaðningu. Matspolinn hafi skotið þeirri niðurstöðu til Hæstaréttar, sem með dómi sínum 28. júní 1991 hafi felld úrskurðinn um dómkvaðningu úr gildi, meðal annars með þeim orðum, að matsmenn yrðu að hafa frjálsar hendur við mat sitt á réttu verðgildi hlutabréfanna, sbr. dóm Hæstaréttar frá 28. júní 1991 í málinu nr. 226/1991. Þegar þessi niðurstaða Hæstaréttar hafi legið fyrir, hafi að nýju verið óskað eftir dómkvaðningu matsmanna. Eftir eilítið þref milli lögmanns matsbeiðanda og matspola hafi orðið að samkomulagi með þeim, að kvaddir skyldu til starfans Þorsteinn Haraldsson, löggiltur endurskoðandi, og Árni Tómasson, löggiltur endurskoðandi. Matsmennirnir hafi tekið til starfa 9. september 1991 og átt alls sex fundi með lögmönnum aðila, þar sem gefinn hafi verið kostur á að leggja fram gögn og reifa málið af þeirra hálfu. Matsmennirnir hafi lokið starfi sínu og skilað af sér matsgerð 20. maí 1992. Matsgerðin hafi verið kynnt eigendum Fjölmiðlunar sf. á fundi 25. maí 1992, og sama dag hafi stjórnarformanni Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. verið afhent eintak af henni. Í framhaldi af því

hafi aðilar innan Fjölmíðlunar sf. átt í viðræðum um lyktir máls þessa við Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf., en án árangurs.

2.2. Lýsing stefnda.

Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. lýsir þessum viðskiptum svo, að á fyrstu dögum ársins 1990 hafi forystumenn Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. hafið viðræður við nokkra aðila um kaup á hlutabréfum af hlutafjárútboði Sjónværpsfélagsins. Þær viðræður hafi leitt til hlutafjáráskriftar Korta hf., Haralds Haraldssonar, V. Sigurðssonar og Snæbjörns-sonar hf., Jóhanns J. Ólafssonar, Guðjóns Oddssonar, Jóns Ólafssonar og Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. 9. janúar 1990 og hluthafasamnings milli þessara aðila, sem dagsettur sé sama dag. Með þessari hlutafjáráskrift hafi Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. fullnægt skuldbindingu sinni samkvæmt 2. gr. hluthafasamnings við eldri hluthafa Sjónværpsfélagsins um að kaupa eða útvega kaupendur að hlutabréfum af hlutafjárútboði Sjónværpsfélagsins fyrir samtals 250 milljónir kr.

Þegar legið hafi fyrir, að áskrift væri fengin fyrir allri hlutafjárhækkun-inni, og jafnframt, að Verslunarbanki Íslands hf./Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hefði greitt hlutafjárloforð sitt, að fjárhæð 100 milljónir króna, hafi Hluthafasagrá verið send tilkynning um það 10. janúar 1990. Það skjal hafi efnislega verið rétt, þótt vissrar ónákvæmni hafi gætt í því, þegar það hafi verið undirritað og sent. Ef til vill hefði verið réttara að gera nákvæma grein fyrir framangreindri atburðarás, en það hafi ekki verið talið skipta máli, eftir að áskrift að öllu útboðnu hlutafé hafi verið fengin.

„Hluthafjárloforðalisti“ sá, sem sé í raun áskriftarskrá nefndrar hlutafjár- aukningar, sé dagsettur 9. janúar 1990. Þeir, sem undirritað hafi listann, hafi verið skuldbundnir gagnvart Sjónværpsfélaginu um greiðslu þeirra hluta- fjárloforða, sem þar greini. Hluthafasamningur sá, sem skrá þessi sé fest við, sé aftur á móti samningur innbyrðis milli þeirra hluthafa, sem hafi skráð sig á áskriftarskrána.

Þá daga, sem liðið hafi frá áramótum til áskriftardags, hafi aðilar hluta- fjársamningsins notað til gagnaöflunar um fjárhagslega stöðu fyrirtækisins og framtíðarhorfur og skipst á upplýsingum um það efni, svo sem kostur hafi verið. Jafnframt hafi allir aðilar samningsins reynt að afla sérhverra þeirra gagna, sem fyrir hafi legið um Sjónværpsfélagið. Hafi þeir átt greiðan aðgang að starfsmönnum Sjónværpsfélagsins þar að lútandi. Eignarhalds- félag Verslunarbankans hf. hafi látið öðrum hlutafjárkaupendum í té allar þær upplýsingar, sem félaginu hafi verið kunnugt um og það hafði fengið frá Sjónværpsfélaginu. Þar á meðal hafi verið áætlanir þær, sem Verslunar-

banki Íslands hf. hafði gert, dags. 20. desember 1989. Samningsaðilum hafi öllum verið ljóst, að ársuppgjör hafði ekki verið gert, enda skammt liðið frá áramótum. Sömuleiðis hafi öllum aðilum verið um það kunnugt, að eigna mat hafði ekki heldur farið fram og að greiðslufjárstaða fyrirtækisins væri mjög erfið. Það atriði, sem Verslunarbanki Íslands hf./Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hafi reynt að staðreyna hvað gleggst, hafi verið tekjustreymi félagsins, en það hafi einmitt verið sá grundvallarþáttur í rekstri fyrirtækisins, sem hvað mestu máli skipti, að stæðist.

Samkvæmt 1. grein hluthafasamningsins skyldu hinir nýju hluthafar greiða hlutafjárloforð sitt eigi síðar en 15. janúar 1990. Samkvæmt 4. gr. hluthafasamnings eldri hluthafa og Verslunarbanka Íslands frá 31. desember 1989 skyldi hlutafjárukning þessi vera til tryggingar lánnum og ábyrgðum Verslunarbanka Íslands hf. til Sjónvarpsfélagsins. Þar af leiðandi hafi hinir nýju hluthafar greitt hlutafjárloforð sín til Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf., sem hafi komið þeim til Íslandsbanka hf. Svo sem fram komi á þeim kvittunum, sem gefnar hafi verið, sé greiðandi tilgreindur sem fyrirtækið Fjölmíðlun sf. vegna Guðjóns Oddssonar og Fjölmíðlun sf. vegna Jóns Ólafssonar, svo að dæmi séu tekin. Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hafi ekki vitað deili á fyrirtækinu Fjölmíðlun sf. á þeim tíma og ekki spurst fyrir um það sérstaklega, en talið augljóst, svo sem textinn hafi borið með sér, að í reynd væri það hinn tilgreindi hluthafi, sem væri að greiða hlutafjárloforð sitt. Í því sambandi sé bent á tilkynningu Fjölmíðlunar sf. til Firmaskrár, en það sé ekki fyrr en 8. apríl 1991, sem fyrirtækið sé skráð.

Svo sem að framan sé rakið, hafi greiðslustaða Sjónvarpsfélagsins verið afar erfið um áramótin 1989/1990. Bráðabirgðastjórn sú, sem kosin hafi verið 31. desember 1989, hafi óskað eftir áliti endurskoðanda félagsins um það efni, og hafi það verið látið í té í bréfi, dags. 17. janúar 1990. Það bréf hafi verið lagt fram á hluthafafundi í Sjónvarpsfélaginu, sem haldinn hafi verið 20. janúar 1990. Þá hafi hlutverki bráðabirgðastjórnarinnar verið lokið og hinir nýju hluthafar ásamt eldri hluthöfum kosið nýja stjórn í félaginu.

Í ljósi greiðslufjárörðugleika fyrirtækisins hafi bráðabirgðastjórnin samþykkt að leggja fram tillögu á hluthafafundinum 20. janúar 1990 um hækkun hlutafjár í félaginu um 100 milljónir kr. í því formi, að stjórn félagsins væri heimilt að hækka hlutafé félagsins um þá fjárhæð með áskrift nýrra hluta, ef á þyrfti að halda. Á fundinum 20. janúar 1990 hafi verið gerð grein fyrir ástæðum þessarar tillögu. Viðbrögð hinna nýju hluthafa við tillögu þessari komi fram í fundargerð hluthafafundarins. Sé skemmst frá því að segja, að hinir nýju hluthafar hafi virt ábendingar og viðvaranir fráfarandi

stjórnar einskis og felldu tillöguna, enda þótt hún fæli aðeins í sér heimildar-ákvæði um hlutafjáraukningu, ef á þyrfti að halda. Þessi afstaða sé þeim mun eftirtektarverðari í ljósi þess, að 13. janúar 1990 hafi hinir nýju hluthafar, sumir hverjir að minnsta kosti, keypt 100 milljón króna hlutafé í viðbót við það, sem þeir höfðu skrifað sig fyrir 9. janúar 1990. Hlutafé félagsins hafi þannig verið hækkað um 500 milljónir króna, þegar hér var komið sögu, enda þótt það væri ekki allt greitt.

Það hafi svo verið 18. mars 1990, sem Jóhann J. Ólafsson fyrir hönd „nýrra hluthafa“ riti Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf. bréf, er fylgt hafi „ný drög að samstöðureikningi Íslenska sjónvarpsfélagsins og dótturfélaga pr. 21. 12. 1989“. Í bréfi sínu segi Jóhann, að í ljós hafi komið, að staða félagsins muni verða 150 til 200 milljónum króna lakari en gert hafi verið ráð fyrir við frágang hlutafjáraukningar. Áskilji hann sér rétt til þess að gera Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. ábyrgt fyrir því tjóni, sem leiði af lakari fjárhag félagsins, og geri fyrirvara um riftun á hlutafjárloforði sínu, náist ekki eðlilegt samkomulag um þátt Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. í því að tryggja þá fjárhagsstöðu Sjónvarpsfélagsins, sem gert hafi verið ráð fyrir við hlutafjáraukninguna. Áður, þ. e. 26. febrúar 1990, hafði Sjónvarpsfélagið ritað Íslandsbanka hf. bréf, en í niðurlagi þess bréfs staðfesti Sjónvarpsfélagið, að Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hafi aðeins lofað að kaupa hlutafé, að nafnverði 100 milljónir kr., af hlutafjárútboðinu 31. desember 1989. Í bréfinu sé jafnframt átalíð, að hlutafjárloforð „nýrra hluthafa“ séu veðsett bankanum/Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf., og það talið skýlaust brot á ákvæðum 13. gr. hlutafélagalaga. Þessi mótmæli hafi að vísu ekki átt við rök að styðjast í umræddu tilviki, en efni bréfs þessa staðfesti á ótvíræðan hátt, að hinir svokölluðu „nýju hluthafar“ hafi keypt hlutabréf sín beint af Sjónvarpsfélaginu og skuldbindingar hinna „nýju hluthafa“ um greiðslu hlutafjárloforða sinna verið gagnvart Sjónvarpsfélaginu sjálfu.

Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. sem hluthafi í Sjónvarpsfélaginu hafi viljað leggja sitt af mörkum í því skyni að styrkja greiðslufjárstöðu Sjónvarpsfélagsins og hjálpa til við að koma því í eðlileg bankaviðskipti við Íslandsbanka. Því hafi Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. tekist á hendur sjálfskuldarábyrgð, að upphæð 90 milljónir kr., gagnvart Íslandsbanka vegna skuldar Sjónvarpsfélagsins við bankann, sbr. 1. gr. samkomulags milli Eignarhaldsfélags Verslunarbankans og Íslenska sjónvarpsfélagsins, dags. 22. mars 1990. Samhliða hafi náðst samkomulag milli Sjónvarpsfélagsins og Íslandsbanka um bankaviðskipti.

Tvær af ákvörðunarástæðum Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. fyr-

ir ábyrgðum samkvæmt 1. grein samkomulags þessa hafi verið settar fram í 2. og 3. gr. þess. Í 2. gr. þess sé að finna ákvæði þess efnis, að aðilar samkomulagsins persónulega og sem stjórnarmenn Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. og Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. muni sameiginlega leggja til við hluthafafund Íslenska sjónvarpsfélagsins hf., að breyting verði gerð á samþykktum félagsins, svo að Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. geti innleyst ábyrgðir sínar gagnvart Íslandsbanka og breytt þeim í hlutabréf í Sjónvarpsfélaginu á nafnverði, komi til þess, að Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf. verði slitið. Í öðru lagi hafi ákvæði 3. gr. verið ákvörðunarástæða af hálfu Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf., en þau hafi falið í sér, að stjórn Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. fyrir hönd félagsins og persónulega sem hluthafar hafi afturkallað bréf Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. til Íslandsbanka hf., dags. 26. febrúar 1990, og lýst jafnframt yfir því, að þeir myndu ekki standa að kröfugerð á hendur Íslenska sjónvarpsfélaginu hf., Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf. eða Íslandsbanka hf. vegna atriða, er vörðuðu hlutafjárkaup í Íslenska sjónvarpsfélaginu hf. og ráðstöfun þess hlutafjár, allt vegna atriða, sem aðilum hafi verið eða mátt vera kunnugt um til 22. mars 1990.

Þau atriði, sem hinum „nýju hluthöfum“ hafi sannanlega verið kunnugt um fyrir þennan tíma, komi fram í bréfi Jóhanns J. Ólafssonar til Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf., dags. 18. mars 1990, og fylgiskjali með því. Þau atriði varði 150–200 milljóna króna lakari stöðu Sjónvarpsfélagsins en Jóhann J. Ólafsson fyrir hönd „nýrra hluthafa“ hafði búist við. Með þessum samningum hafi Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. talið, að greiðslufjárvandræði Sjónvarpsfélagsins væru úr sögunni, bankaviðskipti væru komin á með eðlilegum hætti og þeir, sem samkomulagið hafi gert, fyllilega sætt sig við, að hin fráleita kröfugerð þeirra á hendur Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf. og Íslandsbanka ætti ekki við nein rök að styðjast og væri endanlega felld niður.

29. júní 1990 hafi stjórn félagsins undirritað ársreikninga, og 30. október 1990 hafi hún síðan undirritað annan ársreikning fyrir sama ár. Það muni vera síðarnefndu reikningarnir, sem lagðir séu til grundvallar útreikningum stefnanda í máli þessu.

Það hafi svo verið 11. júlí 1990, sem Jóhann J. Ólafsson hafi ritað Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf. bréf, þar sem óskað sé eftir viðræðum við félagið vegna misræmis milli upplýsinga seljanda og niðurstöðu ársreiknings. Virðist bréfitritari alveg hafa gleymt fyrri bréfaskriftum og samningum aðila frá því í febrúar/mars. Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hafi svarað þessu óvænta bréfi 18. júlí 1990 og minnt bréfitara á samkomulagið

frá 22. mars 1990 og óskað upplýsinga um það, á hvaða forsendum endurupptaka málsins byggðist. Áður en svar hafi borist við þeirri fyrirspurn, hafi Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf. borist bréf frá Sjónumvarpsfélaginu um þá ákvörðun stjórnar félagsins að auka hlutafé félagsins í allt að 815 milljónir króna. Hafi Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf. verið boðið að neyta hlutfallslegs forkaupsréttar á því hlutafé á útboðsgenginu 1. Virtist því allt fallið í ljúfa löð að nýju.

Ekki hafi því verið að heilsa, því að enn hafi borist bréf frá Jóhanni J. Ólafssyni 26. júlí 1990. Því til viðbótar hafi nú einn af hinum svokölluðu „nýju hluthöfum“, Skúli Jóhannesson, tekið sig út úr hópnum og ritað Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf. bréf, dags. 14. ágúst 1990, þar sem hann hafi áskilið sér rétt til að rifta kaupum sínum og krefjast skaðabóta. Því bréfi hafi Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. svarað 18. janúar 1991.

10. september 1990 hafi Íslenska sjónvarpsfélagið hf. og Íslenska útvarpsfélagið hf. sent samrunatilkynningu til Hlutafélagaskrár. Með þeirri tilkynningu hafi verið ýmis fylgiskjöl, sem þýðingu hafi fyrir mál þetta, og meðal þeirra megi nefna nafnaskrá hluthafa, samrunasamning um markaðsgengi hlutabréfa í Sjónumvarpsfélaginu og fleira. Þau gögn bendi öll til þess, að menn séu sammála um markaðsgengið 1 á hlutabréfum í Sjónumvarpsfélaginu.

Porvarður Elíasson, núverandi skólastjóri Verslunarskóla Íslands, hafi gerst sjónvarpsstjóri í ársbyrjun 1990. Hann hafi áður verið varaformaður Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. Í nóvember 1990 hafi hann tekið saman rekstrar- og efnahagsáætlun fyrir Sjónumvarpsfélagið fyrir árið 1990 til 1993. Áætlanir þessar hafi verið yfirfarnar af Símoni Gunnarssyni, löggiltum endurskoðanda Sjónumvarpsfélagsins. Það, sem einkum sé eftirtektarvert við þessa rekstraráætlun, sé það, að hún staðfesti í stórum dráttum áætlanir lánasviðs Verslunarbankans um rekstrartekjur Sjónumvarpsfélagsins. Það sé einnig eftirtektarvert, að bæði rekstraráætlunin í heild og efnahagsáætlunin fyrir árið 1990 til 1993 hafi staðist raunverulega útkomu félagsins á tímabilinu 1990 til 1992 og allt bendi til þess, að þær standist einnig fyrir árið 1993. Þessar áætlanir hafi ekki gefið ástæðu til svartsýni um framtíðarhag félagsins.

Í febrúarmánuði 1991 hafi stjórn Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. haft frumkvæði að því, að löggiltur endurskoðandi og lögmaður Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. hafi tekið saman greinargerð um réttmæti kvartana nokkurra þeirra hluthafa, er keypt hafi hlutabréf í Íslenska sjónvarpsfélaginu hf. í ársbyrjun 1990. Niðurstöðu þeirrar athugunar sé að finna í bréfi til stjórnarinnar, dags. 28. febrúar 1991.

Í apríl 1991 hafi fjármálastjóri Sjónumvarpsfélagsins ásamt hinum löggilta

endurskoðanda þess, Símoni Gunnarssyni, gefið út skýrslu um stöðu Sjónvvarpsfélagsins og horfur í rekstri þess. Skýrsla þessi hafi verið trúnaðarskýrsla, og í henni sé að finna staðfestingu þess, að þrátt fyrir slaka bókhaldslega eiginfjárstöðu séu „duldir varasjóðir“ félagsins mjög mikils virði og rekstrarhorfur þess mjög góðar. Staðfesti skýrsla þessi enn og aftur, að áætlanir Verslunarbanka Íslands hf. um rekstrartekjur félagsins hafi fyllilega staðist og myndu standast áfram samkvæmt áætlunum þessara sérfræðinga.

Svo sem fram komi í bréfi Íslenska útvarpsfélagsins til Sigurðar G. Guðjónssonar hrl., dags. 18. júní 1991, hafi það ekki verið fyrr en 11. júní 1991, sem hlutaskrá Sjónvvarpsfélagsins sé breytt í þá veru, að stefnandi sé skráður eigandi hlutafjár, að nafnvirði 150 milljónir kr.

30. apríl 1991 hafi Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. ritað Sjónvvarpsfélaginu bréf og óskað eftir viðræðum við félagið og aðila að samkomulaginu frá 22. mars 1990 um aðgerðir í því skyni, að Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. gæti innleyst þá ábyrgð, sem veitt hafi verið Sjónvvarpsfélaginu, og henni yrði breytt í hlutafé samkvæmt 2. gr. samkomulagsins. Sé skemmst frá því að segja, að Jóhann J. Ólafsson hafi hafnað þessum tilmælum með öllu. Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hafi þá óskað eftir því, að tillaga samkvæmt nefndri 2. gr. yrði lögð fyrir aðalfund félagsins árið 1991.

Tillaga þessi hafi verið lögð fyrir aðalfund félagsins 17. ágúst 1991, svo sem fram komi í fundargerð. Hafi tillagan verið kolfelld á fundinum. Það sé því ljóst, að stjórnarmenn félagsins, sem hafi undirritað samkomulagið frá 22. mars 1990, hafi þverbrotið samninginn. Ef tillagan hefði náð fram að ganga, hefði Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. leyst til sín hlutabréf, að nafnverði sem næst 110 milljónum króna. Sú hlutafjáraukning hefði bætt mjög eiginfjárstöðu Sjónvvarpsfélagsins og flýtt fyrir því, að félagið færi að greiða arð til hluthafa. Í öðru lagi hefði innlausn ábyrgðarinnar og kaup á umræddum hlutabréfum auðveldað Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf. sölu á öllum hlutabréfum sínum í Sjónvvarpsfélaginu kvaðalaust, og í þriðja lagi hefðu efndir stjórnarmanna stefnanda á samkomulaginu frá 22. mars 1990 leitt til þess, að Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf., nú Íslandsbanki hf., myndi eiga hlutabréf, að nafnverði 110 milljónir kr., í Sjónvvarpsfélaginu, sem væru að minnsta kosti að verðmæti 220 milljónir kr. Umsamið kaupgengi bréfanna hafi verið nafnverð, svo að tjón það, sem stefnandi og eigendur stefnanda hafi valdið Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf. með vanefndum þessum, nemi að minnsta kosti 110 milljónum kr. Þau bréf, sem félagið hafi keypt í Sjónvvarpsfélaginu um áramótin 1989/1990, hafi verið

seld á síðastliðnu ári á genginu 1,6 með þeirri kvöð, að kaupendur tækju við ábyrgð Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. gagnvart Íslandsbanka samkvæmt 1. gr. samkomulagsins frá 22. mars 1990. Áskildi Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. sér tjónbætur vegna tjóns, er rekja mætti til þessara samningsrofa.

Stefndi segir, að samkvæmt frétt í viðskiptablaði Morgunblaðsins 20. maí 1993 hafi Þorri hf., sem sé meðal annars í eigu Sigurðar G. Guðjónssonar hrl., selt hlutabréf í Sjónumarpsfélaginu, að nafnverði 7 milljónir kr., fyrir 16,8 milljónir, þ. e. a. s. á sölugenginu 2,4. Það markaðsgengi ásamt fleiri gögnum staðfesti réttmæti fjárhæðar tjónbótakröfu stefnda. Stefndi fagni þessu háa markaðsgengi hlutabréfa í Sjónumarpsfélaginu og telji það staðfesta gott gengi félagsins og ekki síður hitt, að tekjustreymisáætlanir lánasviðs Verslunarbankans hafi staðist tímans tönn í einu og öllu. Það hafi einmitt verið þær áætlanir, sem bankinn hafi talið vera þýðingarmestar, en að sjálfsgöðu hafi það verið í höndum hluthafa félagsins að halda kostnaðartölum niðri, þannig, að rekstur félagsins næði að þróast á jákvæðan hátt og efla sterka eiginfjárstöðu, þegar tímar liðu. Þær vonir hafi fyllilega ræst.

3.0. Málsástæður stefnanda.

Málsástæður stefnanda eru einkum þær, að með samningi, gerðum 9. janúar 1990, hafi hann keypt hlutabréf, að nafnverði 150.000.000 kr., í Íslenska sjónumarpsfélaginu hf. af Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf., sem hafi verið eigandi þeirra, á 150.000.000 kr. Ákvörðun um kaupin hafi grundvallast á upplýsingum Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. um fjárhagsstöðu Íslenska sjónumarpsfélagsins hf., upplýsingum, sem unnar hafi verið af starfsmönnum Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf., en þeir hafi gjörþekkt fjárhag Íslenska sjónumarpsfélagsins hf. Þessum upplýsingum Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. kveðist stefnandi hafa talið sér óhætt að treysta, enda styrktur í þeirri trú meðal annars með munnlegum yfirlýsingum forsvarsmanna Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf., auk þess sem félagið hafi ekki boðið upp á neina frekari skoðunarmöguleika. Stefndi kveðist því hafa fullnægt skoðunarskyldu sinni, enda geti skoðunarskylda kaupanda við lausafjárkaup vart náð lengra en upplýsingaskylda seljanda. Þegar í ljós hafi komið, að upplýsingar Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. hafi reynst verulega rangar, að því er efnahag Íslenska sjónumarpsfélagsins hf. varðaði, kveðist stefnandi þegar hafa kvartað og óskað leiðréttingar á kaupverði, en án árangurs. Til að tryggja sér sönnur fyrir réttmæti krafna sinna á hendur Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf. hafi stefndi fengið dómkvadda matsmenn. Niðurstaða þeirra liggja fyrir í máli þessu og sé grundvöllur dómkreöfunnar, sem sé mismunur umsamins söluverðs, sem

hafi verið 150.000.000 kr., og niðurstöðu matsmanna um verðmæti hlutabréfa, sem er 127.000.000 kr., þ. e. 23.000.000 kr. Stefnandi segir matsgerðina hafa alveg sérstakt gildi, þar sem matsmenn hafi vandað afar vel til verka og veitt báðum aðilum kost á að koma að gögnum og tjá sig um þau og einstaka þætti matsmálsins. Þessu mati hafi stefndi ekki hnekkst, og því sé það full sönnun um fjárhæð dómkröfunnar í máli þessu.

Verði ekki fallist á, að Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hafi sem eigandi hinna seldu hlutabréfa verið seljandi þeirra, verði hins vegar ekki horft fram hjá því, að Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hafi við sölu þeirra komið fram sem nokkurs konar verðbréfamiðlari eða milligöngumaður og beri sem slíkur fábótaábyrgð, þegar hið selda reyndist ekki hafa þá kosti, sem kaupandi mátti ætla með hliðsjón af veittum upplýsingum við sölu.

Að lokum telji stefnandi, að vel komi til álita að beita um viðskipti stefnanda og Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. 36. gr. laga um samningsgerð, umboð og ógilda löggæringa, þar eð telja verði það andstætt góðri viðskiptavenju og ekki sæmandi forsvarsmönnum fjármálastofnunar að hafna breytingum á samningi, sem gerður hafi verið í mikilli tímaþröng, þegar í ljós hafi komið svo skömmu síðar, eins og raun varð á í þessu tilviki, að fjárhagslegar forsendur samningsins hafi reynst aðrar og verri en gert hafi verið ráð fyrir við gerð hans.

Stefnandi kveður kröfur sínar eiga að bera dráttarvexti frá 9. janúar 1990, þar sem hann hafi strax kvartað við Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. og krafist leiðréttingar á söluverði hlutabréfanna, er honum hafi orðið ljóst, að hið selda hafi ekki haft þá kosti, sem ætla hafi mátt samkvæmt upplýsingum Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf.

Kröfur sínar í máli þessu reisi stefnandi á meginreglu kröfuréttar um lausafjárkaup, sbr. lög nr. 39/1922, einkum þeim ákvæðum þeirra, sem lúti að því, er seldum hlut sé áfátt, og úrræðum kaupanda við slíkar aðstæður.

Þá segir stefnandi, að hér kunni og að koma til skoðunar ákvæði laga um verðbréfavíðskipti og verðbréfasjóði nr. 20/1989, einkum ákvæði II. kafla um verðbréfamíðlara og bótaábyrgð þeirra, auk 36. gr. laga nr. 7/1936 um samningsgerð, umboð og ógilda löggæringa.

Kröfur um dráttarvexti séu studdar vaxtalögum nr. 25/1987. Kröfu um málskostnað styðji stefnandi við 1. mgr. 130. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála.

4.0. Málsástæður stefnda.

Stefndi telur, að þegar stefnandi vísi í II. kafla laga um verðbréfavíðskipti og verðbréfasjóði nr. 20/1989, eigi hann við 9. gr. þeirra laga. Í því sambandi

sé á það bent, að atbeini Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. að þeim viðskiptum, sem fram hafi farið 9. janúar 1990, hafi ekki verið verðbréfamíðlun samkvæmt 1. gr. laga nr. 20/1989 um verðbréfaviðskipti og verðbréfasjóði. Atbeini Verslunarbanka Íslands hf. og Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. hafi eingöngu falist í því að „útvega kaupendur að hlutabréfum, að fjárhæð 250 millj. kr., svo sem greini í 2. tl. hluthafasamningsins frá 31. desember 1989. Þessi atbeini Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. hafi verið látinn í té án greiðslu eða þóknunar af nokkru tagi. Öllum hafi verið ljóst, að ársreikningur Sjóðvarpsfélagsins fyrir rekstrarárið 1989 hafi ekki verið tilbúinn á þeim tíma, sem áskriftin hafi farið fram, þ. e. 9. janúar 1990, og það geti hver maður sagt sér sjálfur, að af því hafi stafað töluverð óvissa um bókhaldslega stöðu fyrirtækisins. „Öllum hafi verið ljóst, að það væru hinir „eldri hluthafar“ Sjóðvarpsfélagsins, sem hafi ákveðið bæði hæð hlutafjárins sem og útboðsgengi þess, sbr. ákvæði 30. gr. hlutafélagalaga. Í því sambandi sé minnt á ákvæði 1. mgr. 13. gr. hlutafélagalaga nr. 32/1978, en samkvæmt þeirri grein megi greiðsla hlutar ekki nema minna en nafnverði hans að frá dreginni sannanlegri sölubóknun allt að 10%. Það hafi þannig legið fyrir, þegar áskrift fór fram 9. janúar 1990, að sölugengi hlutafjárins var 1 og hafi ekki getað verið lægra lögum samkvæmt.

Enn fremur skuli það sérstaklega áréttað, að hvergi í samningum aðila sé að finna neins konar fyrirvara eða áskilnað um bókhaldslega stöðu eigna eða skulda eða rekstrar, ekki einu sinni tilvísun í neins konar fyrirbyggjandi gögn um stöðu félagsins, ef frá sé talin tilvitnun í hugsanlegar skuldbindingar félagsins utan efnahagsreiknings.

Þá er sú fullyrðing í stefnu um það, að kaupendur hafi ekki haft neina skoðunarmöguleika eða þeim verið boðið upp á slíkt, beinlínis röng. Þannig liggir fyrir, að ein virtasta endurskoðunarstofa landsins hafi verið stefnanda til ráðgjafar. Þá hafi þeir aðilar, sem hafi annast og komið fram í þessu sambandi af hálfu Verslunarbanka Íslands/Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. beinlínis lagt sig í líma við að upplýsa kaupendur um hvaðeina, sem þeir hafi vitað. Enn fremur bendir stefndi á það, að þeir aðilar, sem hafi skrifað sig á áskriftarskrána, hafi allir verið þaulvanir og menntaðir viðskipta- og verslunarmenn.

Áætlun lánasviðs Verslunarbankans frá 20. desember 1989 hafi verið gerð í bankanum á grundvelli ákveðinna forsendna, sem aftur hafi verið samkvæmt þeim gögnum, sem bankanum höfðu verið látin í té. Forsendur áætlunarinnar séu tilgreindar á tveimur blaðsíðum, og orðið áætlun komi fram nánast í hverjum einasta dálki, en þeir séu ellefu talsins. Af hálfu stjórnar félagsins hafi verið hlutast til um gerð nýrrar áætlunar, sem lögð hafi verið

fram 17. janúar 1990. Sú áætlun hafi verið gerð af endurskoðunarfirma fyrirtækisins. Ákveðið samræmi sé milli þessara tveggja áætlana, sem sýni það eitt, að á þeim tíma, sem þær hafi verið gerðar, hafi gleggri upplýsingar ekki legið fyrir. Hinn löggilti endurskoðandi fyrirtækisins hafi þess utan gert glögga grein fyrir misræmi því, sem fram komi í áætlunum þessum og rauntölum, þegar ársuppgjóri hafi verið lokið. Sú úttekt sýni, að misræmið eigi sér sínar eðlilegu skýringar, og ljóst sé, að ekki hafi verið um að ræða neins konar vanrækslu af hálfu starfsmanna eða fulltrúa Verslunarbanka Íslands hf. eða Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. við þá upplýsingaöflun eða upplýsingamiðlun. Sönnunarbyrði um gagnstæðar fullyrðingar stefnanda hvíli á honum, og hann beri hallann af sönnunarskorti.

Ef stefnandi eða félagsmenn stefnanda hefðu viljað áskilja sér einhverja þá kosti umræddra verðbréfa, sem þeir teldu, að þau ættu að hafa, hefðu þeir að sjálfsögðu átt að koma þeim áskilnaði á framfæri með einum eða öðrum hætti. Það hafi þeir ekki gert, svo sem að framan sé rakið.

Af hálfu stefnda er því haldið fram, að niðurstaða dómkvaddra matsmanna, sem stefnandi miði við, sé röng. Niðurstaðan byggist á röngum matsforsendum, auk þess sem alvarlegs misskilnings virðist gæta um verkefni matsmanna. Í matsgerð sinni geti matsmenn þess, að tvær aðferðir hafi oftast verið við hafðar hér á landi við mat á eignarhlutum í félögum. Önnur aðferðin miði að því að komast að raunvirði allra eigna og skulda, en hin aðferðin felist í að núvirða framtíðarhagnað félagsins. Matsmenn beiti síðartöldu aðferðinni, en reyni ekki hina fyrirtöldu og gefi sér, að báðar aðferðirnar eigi að skila svipaðri niðurstöðu. Í matsmáli þessu hafi sérstök áhersla verið lögð á það að draga fram upplýsingar um dulda varasjóði fyrirtækisins, en matsmenn geri ekki minnstu tilraun til þess að verðmeta umrædd hlutabréf á þeim grundvelli, segi beinlínis, að þau atriði gefi ekki tilefni til endurmats, sbr. kaflann um matsforsendur. Þetta sé ekki rétt, svo sem sjá megi af skýrslu Sjónvarpfélagsins um stöðu félagsins og horfur frá í apríl 1991, svo að dæmi sé tekið.

Í upptalningu sinni um fyrirliggjandi upplýsingar bendi matsmenn á áætlun lánasviðs Verslunarbanka Íslands frá 20. desember 1989. Taki þeir sérstaklega fram, að lögmenn málsaðila staðfesti, að þetta gagn hafi verið það grundvallargagn, sem stuðst hafi verið við, þegar kaupin voru gerð. Af hálfu stefnda hafi ekkert verið fullyrt um það, hvaða gagn það hafi verið að þeim gögnum, er látin hafi verið í té, sem gæti flokkast undir grundvallargagn, ef frá séu taldar áætlanir um tekjustreymi félagsins, enda segi matsmenn í næstu setningu, að kaupendum hafi jafnframt verið kynntar ýmsar veigamiklar upplýsingar, sem tengst hafi efnahag félagsins og framtíðarrekstri þess.

Í kafla matsgerðarinnar um matsforsendur segir í 1. mgr., að matsmenn hafi lagt áherslu á að kynna sér sem best, hvaða upplýsingar hafi verið lagðar til grundvallar við kaupin og hvort seljendur og kaupendur hafi fullnægt þeim eðlilegu upplýsinga- og skoðunarskyldum, sem almennt séu viðhafðar við kaup þessi. Ef lítið sé til matsbeiðni, verði ekki með nokkru móti séð, að lagt sé fyrir matsmenn að kanna, hvort seljendur og kaupendur hafi staðið við eðlilegar upplýsinga- og skoðunarskyldur. Hliðstæð athugasemd eigi við um aðrar málsgreinar í kafla matsgerðarinnar um matsforsendur. Fyrir matsmenn hafi einfaldlega verið lagt að meta verðmæti hlutafjárins í félaginu. Hér setji matsmenn sig í dómarasæti um þau atriði, sem málsaðila greini á um í málinu, atriði, sem þá fyrst teljist til lykta leidd, þegar dómur hafi gengið um þau. Þessi atriði séu ekki matsatriði, heldur varði þau flest hrein sönnunaratriði um staðreyndir í samskiptum aðilanna, sem matsmenn geti ekki og eigi ekki að úrskurða neitt um.

Í matsgerð segi, að miðað sé við rekstraráætlun 1990 og áætlaðan ársreikning í árslok 1989 í áætlun lánasviðs Verslunarbankans frá 20. desember 1989 til að komast að raun um, hvaða ávöxtunarkröfu kaupendur hafi lagt til grundvallar við kaupin. Ekki í einu af 140 dómskjöllum máls þessa hafi hugtakið ávöxtunarkrafa komið fram, ef frá sé talin umrædd matsgerð. Framhald matsgerðarinnar styðjist svo að meira og minna leyti stærðfræðilega á þessari ímynduðu og tilbúnu ávöxtunarkröfu, sem stefnendum hafi ekki einu sinni hugkvæmst að nefna á nafn fyrr en eftir, að þeir fengu matsgerðina í hendur.

Að svo stöddu hafi Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. valið þann kost að beiðast ekki yfirmats, en óskað eftir því við Benedikt Jóhannesson, Ph. D., að hann færi yfir umrædda matsgerð og léti í té álit sitt á henni og legði jafnframt sjálfstætt mat á verðmæti hlutabréfanna. Niðurstaða Benedikts sé í stuttu máli sú, að umrædd fjárfesting stefnanda hafi skilað einhverri bestu ávöxtun, sem dæmi séu um á innlendum fjármagnsmarkaði, og því sé ekki unnt að fallast á, að efni séu til skaðabótagreiðslna vegna þess, að verðmæti hlutabréfanna hafi verið minna en 500 milljónir króna árið 1990.

Stefndi segir það liggja þannig fyrir í fram lögðum gögnum málsins, að stefnandi eða félagsmenn stefnanda hafi síður en svo orðið fyrir fjárhagslegu tjóni vegna umræddra viðskipta, en það hljóti að vera forsenda tjónbótagreiðslna. Ljóst sé af framansögðu, að matsgerð hinna dómkvöddu matsmanna verði ekki lögð til grundvallar sem sönnun um rétt verðmæti umræddra hlutabréfa við sölu þeirra 9. janúar 1990.

Stefndi telji af framangreindum ástæðum, að ótvírætt beri að sýkna hann

af kröfum stefnanda í máli þessu, þar sem stefnanda hafi ekki tekist að sanna, að hann eða félagsmenn hans hafi orðið fyrir neinu tjóni. Ef svo yrði litið á, að stefnandi hefði orðið fyrir tjóni vegna kaupa sinna á umræddum hlutabréfum, vakni spurning um það, hvort einhver og þá hver beri ábyrgð á því tjóni gagnvart honum.

Aðalmálsástæða stefnanda varðandi ætlaða sök stefnda sé sú, að stefnandi hafi keypt umrædd hlutabréf, að nafnvirði 150 milljónir kr., í Íslenska sjónvarpsfélaginu hf. af Eignarhaldsfélagi Verslunarbanka Íslands hf., sem hafi verið eigandi þeirra. Eignarhaldsfélagið hafi frá upphafi málarekstrar staðhæft, að það hafi ekki verið eigandi umræddra hlutabréfa og því ekki selt stefnanda eða félagsmönnum stefnanda umrædd hlutabréf. Fjölmörg málskjöl ýmist sanni fullkomlega eða styðji þessa staðhæfingu stefnda.

Í fyrsta lagi skuli bent á 2. tl. hluthafasamningsins frá 31. desember 1989 milli eldri hluthafa og Verslunarbanka Íslands, en þar segi, að Verslunarbanki Íslands hf. muni kaupa eða útvega kaupendur að hlutabréfum, að fjárhæð 250 milljónir kr. Í áskriftarskránni frá 9. janúar 1990 segi, að þeir aðilar, sem skrái sig á hana, séu að skrá sig fyrir hlutafjárloforði í Sjónvarpsfélaginu jafnframt því, sem sérstaklega sé fram tekið, að þeim aðilum, sem skrái sig á áskriftarskrá þessa, sé heimilt að leita eftir fjárframlögum fleiri aðila og „selja þeim hluta af hlutafjárloforði sínu“.

Kort hf., V. Sigurðsson og Snæbjörnsson hf., Jóhann J. Ólafsson, Guðjón Oddsson og Jón Ólafsson muni einmitt hafa selt af þessum hlutafjárloforðum sínum og kaupendur einmitt verið stofnendur Fjölmíðlunar sf. samkvæmt skrá þeirri, sem fylgt hafi tikynningu til Firmaskrár. Þegar stofnendaskráin sé skoðuð, sjáist, að þeir aðilar, sem hafi skráð sig fyrir hlutafé í áskriftarskránni, hafi allir selt hluta af hlutafé sínu nema Kort hf., sem eigi áfram 50 milljón króna hlut. Af þessu leiði að sjálfsögðu það, að þeir félagarnir beri sjálfir seljendaábyrgð gagnvart viðsemjendum sínum, en hvorki sé gerð grein fyrir því í málinu, hvert hafi verið hið ætlaða tjón viðsemjenda þeirra né hvernig þeim málum sé háttað, né sé gerð grein fyrir því, í hverju tjón þeirra félaga sé fólgið í því sambandi.

Þá telur stefndi, að Jóhann J. Ólafsson hafi með bréfi, er hann ritaði Íslandsbanka sem formaður stjórnar hins Íslenska sjónvarpsfélags 26. febrúar 1990, staðfest þá staðhæfingu hans, að Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hafi aðeins keypt 100 milljón króna hlutafé, en í bréfi þessu segir orðrétt: „Loks skal tekið fram, að Íslenska sjónvarpsfélagið hf. mun gera þá kröfu til Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf., að það greiði til félagsins þær 100 milljónir króna, sem Eignarhaldsfélagið lofaði sem hlutafé, en eins og yður mun kunnugt, telur Eignarhaldsfélagið sig hafa greitt hlutaféð með

lækkun yfirdráttarskuldar Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. hjá Verslunarbankanum um sömu fjárhæð.“

Af hálfu stefnanda hafi því verið haldið fram, að kvittanir, sem lagðar hafi verið fram, sanni það, að félagsmenn í Fjölmíðlun sf. hafi keypt umrædd hlutabréf af Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf. Þetta sé alrangt. Viðtaka Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. á greiðslum vegna umræddrar hlutafjárukningar sé reist á 4. gr. hluthafasamnings, dags. 31. desember 1989, en hann sé hluti hluthafasamnings frá 9. janúar 1990, sem Jóhann og félagar hafi gert við Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf.

Af framangreindu leiði það, að hugsanleg ábyrgð stefnda gagnvart stefnanda eða félagsmönnum þess félags geti ekki byggst á því, að Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hafi verið eigandi þess 150 milljón króna hlutafjár og þar með seljandi þess til félagsmanna stefnanda að hluta eða öllu leyti. Því beri að sýkna stefnda vegna aðildarskorts samkvæmt 2. tl. 16. gr. eml.

Stefnandi virðist gera sér grein fyrir því, að honum hafi ekki tekist að sanna, að Eignarhaldsfélag Verslunarbankans hf. hafi verið eigandi hinna seldu bréfa og þar með seljandi þeirra til stefnanda. Hann setji því fram einhvers konar varamálsástæður og segi, að takist honum ekki að sanna eigandaábyrgð, beri stefnda fóbótaábyrgð gagnvart stefnanda sem „nokkurs konar verðbréfamíðlari“ eða „milligöngumaður“, „þegar hið selda hafi ekki reynst hafa þá kosti, sem kaupandi hafi mátt treysta með hliðsjón af veittum upplýsingum við söluna“. Þessi atriði hafi verið ýtarlega rakin hér að framan, og vísist þangað um þau. Ljóst sé, að stefndi beri ekki heldur ábyrgð gagnvart stefnanda á þessum grundvelli.

Þá bendir stefndi á, að með samkomulagi, er gert hafi verið 22. mars 1990, hafi stjórn Íslenska sjónvarpsfélagsins f. h. félagsins og persónulega sem hluthafar lýst yfir, að þessir aðilar myndu ekki standa að kröfugerð á hendur Eignarhaldsfélagi Verslunarbankans hf. eða Íslandsbanka hf. vegna atriða, er vörðuðu hlutafjárkaup í Íslenska sjónvarpsfélaginu. Af hálfu stefnda er því aðallega haldið fram, að með samkomulaginu frá 22. mars 1990 hafi þeir, sem það hafi gert, bundið Fjölmíðlun sf. og alla núverandi félagsmenn þess félags persónulega, en til vara, að þeir hafi í öllu falli bundið sjálfa sig persónulega og þau fyrirtæki, sem þeir hafi farið með umboð fyrir. Þessi málsástæða leiði eindregið til sýknu vegna kröfuafsals umrædds samnings.

Um það atriði, hvort stefnendur hafi aðeins fallið frá bótakröfu vegna atriða, sem komin hafi verið fram fyrir 22. mars 1990, en haldi við hugsanlega bótakröfu vegna atriða, sem þeir telji hafa komið upp eftir þann dag, tekur

stefndi fram, að fyrirbyggjandi matsgerð byggist í fyrsta lagi á því, að hinir „nýju kaupendur“ hafi mátt búast við fráviki í plús eða mínus, sem næmi 50 milljónum króna. Samkvæmt bréfi Jóhanns J. Ólafssonar til Eignarhaldsfélags Verslunarbankans hf. frá 18. mars 1990 hafi félagsmenn stefnanda vitað um lakari stöðu samkvæmt því, sem fram komi þar, en sú hin lakari staða nemi að þeirra eigin sögn 150 til 200 milljónum króna. Sú fjárhæð komi þannig ekki til álita sem bótagrundvöllur í máli þessu.

Þá þykir stefnda ófullnægjandi gögn liggja frammi um núverandi eignar-aðild þess hlutafjár, sem stefnandi krefst bóta fyrir, og hvort og þá með hvaða hætti og í hvaða hlutföllum núverandi eigendur kunni að eiga þá hugsanlegu bótakröfu, sem stefnandi krefjist sér og þá félagsmönnum sínum til handa. Vísar stefndi í dóm Hæstaréttar frá 28. júní í málinu nr. 226/1991 vegna ágreinings um dómkvaðningu matsmanna í máli þessu. Í dómi Hæstaréttar segi meðal annars: „Félagsmenn þess (Fjölmíðlunar sf.) telja sig hafa keypt hlutabréfin af sóknaraðila og eiga í deilu við hann og engan annan um verðgildi bréfanna á söludegi.“ Hæstiréttur skilji málatalbúnað stefnanda því svo, að Fjölmíðlun sf. sé félag eða samtök manna, sem geti í eigin nafni rekið mál til viðurkenningar á tilteknum réttindum félagsmanna sinna á grundvelli núgildandi 3. tl. 25. gr. eml. Það lagaákvæði hafi að vísu ekki verið í gildi á þessum tíma, en ekki ósvipuðum reglum hafi verið fylgt í sumum tilvikum, að minnsta kosti í gildistíð eldri laga. Það hafi því tölu-verða þýðingu, hvernig félagsaðild sé háttað, hverjir eigi þar aðild, hverjir eigi þau réttindi, sem málsvarinn, Fjölmíðlun sf., krefjist sér til handa. Það hafi stefnandi ekki gert á fullnægjandi hátt. Til greina geti því komið að vísa máli þessu frá dómi ex officio á grundvelli 2. tl. 18. gr. eml., þar sem stefnandi krefjist bótagreiðslna í eigin nafni vegna hlutafjáreignar ótilgreinds fjölda manna, sem hann geri ekki fullnægjandi grein fyrir.

Verði máli þessu ekki vísað frá ex officio, beri að sjálfsögðu að sýkna stefnda af þeim hluta hugsanlegrar bótakröfu stefnanda eða félagsmanna stefnanda, sem hann eða þeir eigi ekki á grundvelli aðildarskorts. Af hálfu stefnda sé því haldið fram, að stefnandi eða núverandi félagsmenn stefnanda hafi ekki sannað eignarrétt sinn til nema í mesta lagi hluta þeirrar ætluðu kröfu, sem mál þetta fjalli um.

Stefndi telji af framangreindum ástæðum, að hann hafi ekki sýnt af sér neitt það, sem valdið geti fjárhagslegri ábyrgð hans gagnvart hugsanlegri tjónbótakröfu stefnanda eða félagsmanna stefnanda í sambandi við kaup þessi, hvorki á grundvelli kaupalaga, samningalaga, laga um verðbréfavíðskipti né á öðrum lagagrundvelli.

Um varakröfu sína og kröfu um skuldajöfnun segir stefndi, að sá fræði-

legi möguleiki komi til greina, að hann kynni að teljast bera ábyrgð á einhverju tjóni, sem stefnandi eða félagsmenn hans kynnu að teljast hafa orðið fyrir. Ef til þess kæmi, hafi stefndi sett fram þá varakröfu, að dómkrafa stefnanda verði lækkuð verulega, og vísist til rökstuðnings fyrir þeirri kröfu til rökstuðnings fyrir aðalkröfu, einkum um hina gölluðu matsgerð, sem sýni allt of háa bótakröfu. Auk þess sé því haldið fram, ef allt hugsanlegt tjón stefnanda verði ekki rakið til eigin sakar hans sjálfs, að hann beri örugglega mestan hluta þess fyrir eigin tilverknað, og beri að lækka kröfu stefnanda á þeim grundvelli.

Ef til þess kæmi, að stefndi teldist bera einhverja bótaábyrgð gagnvart stefnanda, geri stefndi þá gagnkröfu, að hugsanlegri dómkröfu stefnanda eða félagsmanna stefnanda á hendur honum verði skuldajafnað við samsvarandi hluta þeirrar efndabótakröfu, að fjárhæð 110.000.000 kr., sem stefnandi og/eða félagsmenn stefnanda skuldi stefnda. Gerð sé grein fyrir þeirri kröfu hér að framan. Sú krafa sé höfð uppi á grundvelli 1. tl. 28. gr. eml.

Svo sem vikið sé að hér að framan, virðist málshöfðun stefnanda reist á 3. tl. 25. gr. eml., sem fjalli um það, að félag eða samtök manna geti í eigin nafni rekið mál til viðurkenningar á tilteknum réttindum félagsmanna sinna. Sú gagnkrafa, sem stefndi hafi uppi í máli þessu, beinist að sönnu aðallega að núverandi félagsmönnum stefnanda, en reyndar einnig að félaginu sjálfu, þar sem stjórnarmenn þess hafi skuldbundið það með samkomulaginu frá 22. mars 1990, 2. gr. Stefndi telji skilyrði fyrir skuldajöfnuði koma til greina, þar sem gagnkrafa sé samkynja aðalkröfu og þær eigi í reynd báðar rætur að rekja til sömu aðstöðu eða atburðarásar, svo sem gerð hafi verið grein fyrir í málsatvikalýsingu hér að framan. Efndabótakrafa stefnda sé tölulega fundin út á þann hátt, sem þegar hafi verið gerð grein fyrir. Hún sé að sönnu mun hærri en aðalkrafa stefnanda í máli þessu. Af ýmsum ástæðum hafi stefndi ákveðið að gagnstefna ekki þessari kröfu sinni til sjálfstæðs dóms í máli þessu, áskilji sér frekar rétt til að reka sjálfstætt mál um afganginn af kröfunni eða jafnvel kröfuna alla, ef svo vilji verkast.

Segir stefndi, að ekki fari á milli mála, að stefnandi og stjórnarmenn stefnanda auk félagsmanna hafi vanefnt samningsbundna skyldu sína samkvæmt 2. gr. samningsins frá 22. mars 1990. Bótaábyrgð þeirra byggist á almennum reglum skaðabótaréttar.

Mál þetta sé höfðað af Fjölmíðlun sf. í eigin nafni, en að sjálfsögðu í þágu félagsmanna þess fyrirtækis, sbr. 3. tl. 25. gr. eml. Hvernig svo sem aðild félagsmanna Fjölmíðlunar sé háttað gagnvart þeim réttindum, sem stefnandi

telji sér og félagsmönnum sínum til handa í máli þessu, sé stefnda rétt að bera fyrir sig hverjar þær varnir, sem snerti hvern einstakan félagsmann stefnanda persónulega. Því sé haldið fram af hálfu stefnda, að stefnandi og/ eða félagsmenn stefnanda geti ekki öðlast meiri rétt eða betri gagnvart stefnda en þeir hafi áður persónulega átt, með því einu að stofna sameignarfélag með ótakmarkaðri ábyrgð til þess að fara með og gæta hagsmuna sinna.

Það athugist í sambandi við málshöfðun þessa, að stefnandi hafi aldrei ritað stefnda neina kröfugerð hennar vegna, áður en stefna hafi verið gefin út.

5.0. Forsendur og niðurstaða.

Í málinu liggur fyrir hluthafasamningur, dagsettur 9. janúar 1990. Samkvæmt samningi þessum lofa hluthafar að kaupa hlutabréf í Íslenska sjónvarpsfélaginu hf., að fjárhæð 250.000.000 kr., sem þeir muni greiða eigi síðar en 15. janúar 1990, en bréf þessi voru til sölu hjá Eignarhaldsfélagi Verslunarbanka Íslands hf. Undir samning þennan rita sem kaupendur þeir Haraldur Haraldsson f. h. Korta hf., Jón Ólafsson, Jóhann J. Ólafsson f. h. V. Sigurðsson & Snæbjörnssonar hf. og Guðjón Oddsson og f. h. Eignarhaldsfélags Verslunarbanka Íslands hf. með fyrirvara um samþykki stjórnar þeir Gísli V. Einarsson, Þorvarður Elíasson og Höskuldur Ólafsson. Á viðfestum hlutafjárloforðalista skrifa þessir aðilar sig fyrir hlutafé, samtals að fjárhæð 250 milljónir króna, sem skiptist þannig, að Haraldur Haraldsson f. h. Korta hf. og Jón Ólafsson skrifa sig fyrir, hvor um sig, 50 milljónum króna, og Jóhann J. Ólafsson f. h. V. Sigurðssonar & Snæbjörnssonar hf. og Guðjón Oddsson skrifa sig óskipt fyrir 50 milljónum króna, en Eignarhaldsfélag Verslunarbanka Íslands hf. er ritað fyrir 100 milljónum króna.

Á hinum viðfesta lista segir, að einstökum aðilum á listanum sé heimilt að leita eftir fjárframlögum fleiri aðila og selja þeim hluta af hlutafjárloforði sínu. Þá segir enn fremur í 6. lið áðurgreinds samnings, að aðilar séu sammála um að gefa fyrirtækjum, sem Eignarhaldsfélag Verslunarbanka Íslands hf. hafi verið í viðræðum við, tækifæri til að ganga inn í hluthafasamning þennan til 12. janúar 1990, enda verði þá nýtt heimild stjórnar ÍSF til 100 milljón króna viðbótarhlutafjárauðningar. Ekki mun hafa orðið úr því, að 6. liður áðurgreinds samnings yrði nýttur, þ. e., að fyrirtæki, sem Eignarhaldsfélag Verslunarbanka Íslands hf. hafði áður verið í viðræðum við, gengju inn í greindan hluthafasamning. Það er því á grundvelli sérstakrar heimildar á hinum viðfesta lista, sem stefnandi reisir rétt sinn.

Samningur um stofnun Fjölmiðlunar sf., stefnanda, er dagsettur 13. jan-

úar 1990, og segir í 2. gr. hans, að tilgangur félagsins sé að kaupa hlutafé í Íslenska sjónvarpsfélaginu, Kapalsjónvarpi hf., Reykjavík (ÍSF), svo og að koma fram fyrir hönd félagsmanna við ákvarðanatöku í því félagi. Stofnendur leggja fram stofnframlag, samtals að fjárhæð 150 milljónir króna. Var stofnframlagið lagt fram með kaupum á 150 milljóna króna hlutafé, þ. e. hinu sama og áðurgreindir aðilar höfðu skrifað sig fyrir að undanskildu Eignarhaldsfélagi Verslunarbanka Íslands hf. Var framlag einstakra aðila til sameignarfélagsins hin einstöku kaup þeirra af hlutafé þessu.

Við munnlega skýrslutöku fyrir dómi kom fram hjá kaupendum, að þegar upp úr áramótum hafi verið ákveðið að stofna félag til kaupa á umræddu hlutafé, og munu þeir, er undir samninginn frá 9. janúar 1990 rita sem kaupendur, hafa litið svo á, að þeir væru þar fyrir hönd hóps manna, þar til stefnandi, Fjölmíðlun sf., hefði tekið við viðskiptunum. Töldu þeir sig þegar við undirritun samningsins hafa verið búna að afla kaupenda að öllu hlutafénu. Mun öllum félagsmönnum Fjölmíðlunar sf. hafa verið kynnt þau sömu gögn vegna sölunnar, sem Eignarhaldsfélag Verslunarbanka Íslands hf. lét í té. Aðeins fjórir dagar liðu frá undirskrift samningsins, þar til félagið hafði verið stofnað. Fjölmíðlun sf. mun þegar hafa skipt beint við Eignarhaldsfélagið. Við greiðslu hlutafjárins eru kvittanir almennt stílaðar á félagið vegna hinna einstöku aðila. Einnig mun hafa verið gefið út eitt hlutabréf til stefnanda fyrir öllu hlutafénu. Voru allar þessar ráðstafanir gerðar með vitund Eignarhaldsfélagsins og í sátt við það. Þegar þetta er virt, telur dómurinn rétt að líta svo á, að stefnandi málsins, Fjölmíðlun sf., hafi gengið inn í kaup þeirra, er undir samninginn rituðu, og átt þannig beina aðild að kaupum á umræddu hlutafé. Af gögnum málsins verður ekki ráðið, að stefnandi hafi afsalað sér þeirri skaðabótakröfu, sem hann gerir í málinu. Verður því að telja hann réttan aðila málsins.

Í samkomulagi milli Eignarhaldsfélags Verslunarbanka Íslands hf. og Íslenska sjónvarpsfélagsins hf., dagsettu 22. mars 1990, segir svo orðrétt í 3. gr.: „Stjórn ÍSF f. h. félagsins og persónulega sem hluthafar afturkallar bréf ÍSF til Íslandsbanka hf., dags. 26. 2. 1990, og lýsir yfir, að þessir aðilar munu ekki standa að kröfugerð á hendur ÍSF, EVÍ eða Íslandsbanka hf. vegna atriða, er varða hlutafjárkaup í ÍSF, og ráðstöfunar þess hlutafjár, allt vegna atriða, sem aðilum er eða má vera kunnugt um til þessa dags.“ Undir samninginn rita f. h. Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. m. a. Jóhann J. Ólafsson og Haraldur Haraldsson. Málsaðilar deila um, hvað felist efnislega í yfirlýsingu þessari. Ekki er ritað undir samninginn fyrir hönd stefnanda þessa máls. Ekki liggur heldur fyrir, að þeir, sem undir hann rituðu, hafi haft umboð til að afturkalla bótakröfu stefnanda, sem umþrætt er í þessu máli. Verður því ekki litið svo á, að samkomulag þetta hafi þýðingu í málinu.

Í hluthafasamningi milli eldri hluthafa, þ. e. Hans Kristjáns Árnasonar, Jóns Óttars Ragnarssonar og Ólafs H. Jónssonar annars vegar og Verslunarbanka Íslands hf. hins vegar, dags. 31. desember 1989, segir í 2. lið, að Verslunarbanki Íslands hf. muni kaupa eða útvega kaupendur að hlutabréfum, að nafnverði 250.000.000 kr. Má því fullyrða, að bankinn hafi haft beina hagsmuni af því, að vel tækist til með sölu hlutafjárins. Enn fremur verður að telja, að vegna stórfelldra lánveitinga bankans til Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. og tæprar stöðu þess hafi bankinn haft verulega hagsmuni af því að selja umrætt hlutafé og fá að því trausta kaupendur. Má ráða af gögnum málsins, að skuldir Íslenska sjónvarpsfélagsins hafi numið nálægt helmingi af eigin fé bankans. Þá er einnig upplýst, að andvirði þess fjár, er fékkst fyrir sölu hlutafjárins, rann beint til Eignarhaldsfélagsins til greiðslu á skuldum Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. Kemur fram í bréfi Íslandsbanka hf. til Eignarhaldsfélagsins, dags. 2. febrúar 1990, sem lagt er fram í málinu, að gert var ráð fyrir því, að 400 milljónir króna af nýju hlutafé í Íslenska sjónvarpsfélaginu hf. rynnu til bankans til endurgreiðslu eða til tryggingar lánnum og ábyrgðum. Þetta hlutafjárútboð, sem bankinn hafði forgöngu um, miðaði þess vegna að verulegu leyti að því að tryggja hagsmuni bankans.

Við munnlegar skýrslutökur fyrir dómi kom fram hjá þeim kaupendum og forsvarsmönnum Íslenska sjónvarpsfélagsins hf., sem fyrir dóm komu, að félagsmenn Fjölmíðlunar sf. hafi einkum átt samskipti og viðskipti við fyrirsvarsmenn og starfsmenn Eignarhaldsfélags Verslunarbanka Íslands hf., en ekki aðila frá Íslenska sjónvarpsfélaginu hf. Þá liggur fyrir, að Eignarhaldsfélagið hafði bestu vitneskju um stöðu félagsins. Almennt er borið sérstakt traust til banka, og telja menn sig tryggari í viðskiptum við þá en aðra.

Lánasvið Verslunarbanka Íslands hf. gerði áætlun fyrir Stöð 2, Íslenska sjónvarpsfélagið hf. og Íslenska myndverðið hf., dags. 20. desember 1989, sem kaupendur kynntu sér við kaupin. Í 3. lið þessarar áætlunar segir svo orðrætt: „Áætlað er, að við fjárhagslega endurskipulagningu verði eigið fé ekki fyrir neðan núllið m. v. samstæðuuppgjör. Nýtt hlutafé komi inn, er nægi til að eyða upp neikvæðu eigin fé félagsins. Nýtt hlutafé verði notað til að greiða niður skammtímaskuldir hjá félaginu.“ Ekki verður komist hjá að túlka þessa áætlun þannig, að hinni fyrirhuguðu hlutafjárukningu, sem stefnt var að með áðurgreindum hluthafasamningi frá 9. janúar 1990, hafi verið ætlað að bæta eiginfjárstöðu félagsins, svo að eigið fé þess væri ekki lengur neikvætt. Við munnlegar skýrslutökur fyrir dómi var það upplýst í málinu, að þessi áætlun var unnin sem innanhússvinnugagn. Af gögnum málsins má svo ráða, að þessi áætlun var það frumgagn við sölu hlutafjár-

ins, sem Eignarhaldsfélagið lagði fram og kaupendur kynntu sér. Við framlagningu þess til kaupenda hlutafjárins gaf Eignarhaldsfélagið sjálft þessu vinnugagni aukið gildi, sem jafna má við skriflega lýsingu útboðs hlutafjár.

Enn fremur má líta til þess, að forsvarsmenn bankans höfðu um nokkurt skeið átt í viðræðum við annan kaupendahóp, sem síðar var nefndur áramótahópur. Við munnlegar skýrslutökur fyrir dómi kom fram hjá aðilum úr þessum hópi, að þeir hefðu haft það álit í frammi við bankann, að staða Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. væri mun lakari en forsvarsmenn bankans hefðu haldið fram.

Afar stuttur tími líður frá því, að umrædd kaup eru gerð, þar til allt önnur og stórlega verri staða félagsins er upplýst. Fyrstu merki þess komu fram ellefu dögum eftir kaupin á hluthafafundi 20. janúar 1990 og síðar meir eftir því, sem ársreikningagerð fyrir árið 1989 miðaði áfram. Með bréfi, dagsettu 18. mars 1990, til Eignarhaldsfélagsins lýsti forsvarsmaður kaupendahópsins því, að í ljós hefði komið, að staða Íslenska sjónvarpsfélagsins hf. væri 150 til 200 milljónum króna lakari en við var miðað við frágang hlutafjárauðningarinnar. Þegar fullnaðarársreikningur lá fyrir í október 1990, reyndist eiginfjárstaðan 240 milljónum króna lakari en áætlunin frá 20. desember 1989 hafði gert ráð fyrir.

Í málinu hefur komið fram, að við kaupin á hlutabréfunum var ekki gerður fyrirvari af hálfu kaupenda um breytt kaupverð, ef eiginfjárstaða væri lakari en áætlun lánasviðs Verslunarbanksins gerði ráð fyrir. Þá liggur fyrir, að kaupendur hefðu mátt gera hverja þá athugun á fjárhagsstöðu Íslenska sjónvarpsfélagsins hf., sem hugur þeirra hefði staðið til. Hins vegar verður að líta til þess, að kaupendur hlutafjárins áttu viðskipti við banka, sem hafði eða átti að hafa bestu vitneskju um stöðu félagsins, hvort sem um var að ræða eiginfjárstöðu eða greiðslustöðu. Á þessum tíma hafði Verslunarbanki Íslands hf. haft bein afskipti af ráðningu lykilmanna í framkvæmda- og eftirlitsstöðu fjármála Íslenska sjónvarpsfélagsins hf., og verður því að ætla, að bankinn hafi haft aðgang að þeim upplýsingum, sem traust viðskipti með hlutaféð áttu að hvíla á. Kaupendur gátu og máttu því vera í góðri trú með þær upplýsingar um eiginfjárstöðu, sem áætlun lánasviðs bankans sagði til um.

Þegar framangreint er virt í heild sinni, telur dómurinn, að Eignarhaldsfélagi Verslunarbanks Íslands hf. hafi borið skylda til að upplýsa nánar um fjárhagsstöðu Íslenska sjónvarpsfélagsins hf., áður en gengið var frá sölu hlutafjárins, og sérstaklega láta kaupendum í té upplýsingar um rétta eiginfjárstöðu þess af meiri nákvæmni en gert var. Eftir atvikum verður því að telja það saknæma háttsemi hjá fyrirsvarsmönnum Eignarhaldsfélags Versl-

unarbanka Íslands hf. að hafa ekki aflað frekari upplýsinga og gefið kaupendum réttari mynd af stöðu félagsins við kaup þessi. Fellst dómurinn því á þá málsástæðu stefnanda, að stefndi beri bótaábyrgð á tjóni stefnanda.

Ákvæði í 8. gr. samnings eldri hluthafa, þ. e. Hans Kristjáns Árnasonar, Jóns Óttars Ragnarssonar og Ólafs H. Jónssonar annars vegar og Verslunarbanka Íslands hf. hins vegar, dags. 31. desember 1989, um lækkun eignarhluta þessara hluthafa komi fram kröfur á Íslenska sjónvarpsfélagið hf., sem ekki komi fram í fram lögðu bráðabirgðauppgjöri félagsins eða tilvitnuðu yfirliti um skuldbindingar félagsins utan efnahagsreiknings og máli geti skipt um stöðu félagsins, snýr að bótaskyldu þessara hluthafa gagnvart bankanum, en breyta engu um bótaábyrgð stefnda gagnvart stefnanda á tjóni því, sem um er fjallað í þessu máli.

Þegar meta á tjón stefnanda, verður að miða við tjón hans á söludegi. Síðari þróun og breyttur hagur félagsins síðar er ekki til umfjöllunar í máli þessu. Samkvæmt niðurstöðum mats, dags. 20. maí 1992, er það álit dómkvaddra matsmanna, að verðmæti hlutafjár, að nafnverði 150 milljónir króna, í Íslenska sjónvarpsfélaginu, Kapalsjónvarpi hf. (nú Íslenska sjónvarpsfélaginu), við sölu þess 9. janúar 1990 hafi verið 127 milljónir króna. Í matsgerðinni er þó ekki tekið mið af illviðráðanlegum áhrifum verulegrar neikvæðrar eiginfjárstöðu á rekstur fyrirtækisins fyrstu árin. Þau álit sérfræðinga, sem lögð hafa verið fyrir dóminn, hnekkja hvorki forsendum né útreikningum matsmanna. Ber því að leggja þessa niðurstöðu matsins til grundvallar við ákvörðun bótafjárhæðar.

Stefndi styður gagnkröfu sína til skuldajafnaðar við 2. gr. samkomulags milli Eignarhaldsfélags Verslunarbanka Íslands hf. og Íslenska sjónvarpsfélagsins hf., dags. 22. mars 1990. Einstakir aðilar sem stjórnarmenn Íslenska sjónvarpsfélagsins munu hafa skuldbundið sig með samningi þessum. Ekki verður séð, að stefnandi þessa máls sé aðili þessa samkomulags. Er því umþrætt skuldajöfnun ekki heimil þegar af þeirri ástæðu, og verður því gagnkrafa stefnda ekki tekin til greina í þessu máli.

Rétt þykir með tilvísun til 7. gr. vaxtalaga nr. 25/1987, sbr. lög nr. 67/1989, 2. gr., að krafan beri vexti, er séu á hverjum tíma jafnháir vegnu meðaltali vaxta af almennum óbundnum sparisjóðsreikningum hjá viðskiptabönkum og sparisjóðum, frá 9. janúar 1990 til 1. mars 1994, en dráttarvexti samkvæmt III. kafla sömu laga frá þeim degi til greiðsludags, sbr. 15. gr. laganna. Vextir leggist við höfuðstól skuldar, svo sem í dómsorði greinir.

Eftir atvikum og með tilvísun til 1. mgr. 130. gr. laga nr. 91/1991 þykir rétt, að stefndi greiði stefnanda 900.000 kr. í málskostnað, þ. m. t. virðisaukaskatt.

Jón L. Arnalds héraðsdómari kvað upp dóm þennan ásamt meðdómsmönnum Péttri H. Blöndal tryggingastærðfræðingi og Sigurði Tómassyni, löggiltum endurskoðanda.

D ó m s o r ð:

Stefndi, Íslandsbanki hf., greiði stefnanda, Fjölmíðlun sf., 23.000.000 kr. ásamt vöxtum, er séu á hverjum tíma jafnháir vegnu meðaltali vaxta af almennum óbundnum sparisjóðsreikningum hjá viðskiptabönkum og sparisjóðum, frá 9. janúar 1990 til 1. mars 1994 og dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá þeim degi til greiðsludags og enn fremur 900.000 kr. í málskostnað, þ. m. t. virðisaukaskatt. Áfallnir vextir leggist við höfuðstól skuldar á 12 mánaða fresti, í fyrsta sinni 9. janúar 1991.
